

דאָס געבענטשטע ברויט

Det välsignade brödet

Barkis

Mycket i vår kultur vilar på religionen och dess begrepp. Många ord i svenskan är direkta lån från det som för de flesta svenskar är bekant som Bibeln, d.v.s. Gamla och Nya testamentet; Gehenna, Satan, Eden, halleluja, hosianna, amen och Messias är sådana exempel. Mindre bekant är kanske att ordet *barkis* (det stockholmska *bergis*) kommer från hebreiskan via den västliga, nu utdöda, varianten av jiddisch. Det vanliga ordet för sabbatsbrödet är på jiddisch *khale*, men i vissa delar av det ashkenaziska språkområdet som till exempel i Mukacheve (idag i Ukraina, men tidigare både i Ungern och Tjeckoslovakien) använde man ordet *barkhes* och inte *khale* för det flätade vita vetebrödet, bestrött med vallmofrön. Detta ord kommer i sin tur från hebreiskans *berakha*, välsignelse. På jiddisch säger man *brokhe*, i pluralis *brokhes*.

Susanne Sznajderman-Rytz

Språkrådet har delat ut 2016 års Minoritetsspråkpris till Susanne Sznajderman-Rytz för hennes arbete med att stärka och synliggöra jiddisch. Det är en välförtjänt utmärkelse för ett mångårigt och idogt arbete för jiddisch. Utan Susanne Sznajderman-Rytz insatser och upplysningsverksamhet är jag övertygad om att jiddisch idag inte hade haft ställning som ett av Sveriges fem minoritetsspråk.

Några jiddischlänkar

Om du vill lyssna och se program på jiddisch så leta på sr.se, ur.se, urskola.se, svtplay.se, minoritet.se eller urplay.se.

Två länkar till rena jiddischsidor:

Forverts <http://yiddish.forward.com/>

Tidningen var en gång en av de största dagstidningarna i USA och har kommit ut sedan 1897. Det är förståeligt att redaktionen nu oroar sig för vikande prenumerantunderlag och allt färre läsare på jiddisch. Sedan en längre tid har man därför digitaliserat allt mer av tidningens innehåll. På Forverts hemsida finns mycket intressant material: videosnuttar, musik, intervjuer och kortare filmer. Papperstidningen kommer dock att ges ut också i fortsättningen, även om det blir en gång i månaden och inte som nu var fjortonde dag. Formatet kommer att ändras och innehållet kommer att ha tyngdpunkten på jiddisch som språk och kultur och mindre på olika politiska frågor.

Yiddish Book Center

<http://www.yiddishbookcenter.org/>

Här kan man hitta en mängd jiddischböcker för gratis nedladdning, köp av utskrifter i bokform eller till och med gamla originalutgåvor.

Deras hemsida är uppdaterad och har flera intressanta länkar till både bild och ljud. Avdelningen "Intervjuer" rekommenderas särskilt.

Artur Kolniks tidstypiska porträtt av författaren Eliezer Steinberg från hans "Mesholim" (Fabler) från 1932. Boken kan beställas eller enkelt laddas ned från Yiddish Book Center

"Gud i Odessa och Satan i Paris"

Alldeles nyutkommen är en novellantologi, sammanställd och översatt av Salomon Schulman. Samlingen innehåller 16 noveller skrivna av tio författare, varav två är kvinnor. De senare är nya bekanskapelser för mig, nämligen Blume Lempel och Yente Mash. Dovid Bergelson, Josef Burg, Abraham Karpinovitch, Itzik Manger, Isaac Przetycki, Abraham Sutzkever och Mordechai Tsanin är välkända namn inom jiddischlitteraturen, men Alec Natas är troligen mindre bekant. Som alltid är Schulmans språk njutbart, även om ett så brett urval lätt blir spretigt och kvalitativt ojämnt.

Personligen tycker jag att det är synd, att i ett urval av relativt moderna jiddischförfattare, så många som 11 av 16 texter handlar om Förintelsen. Jiddisch som språk förknippas alltför ofta med denna och dess konsekvenser i flera generationer därefter. Men en litteratur som representerar de 11-12 miljoner jiddischtalare, som fanns före 1939 och flera miljoner därefter, måste nödvändigtvis inte vara tematiskt bunden till det judiska *khurbn*. Det finns faktiskt väldigt mycket annat att läsa också på jiddisch.

Jiddisch i höst

Betyder *A gutn tog* goddag eller adjö? Varför säger några *git shabes* men andra *gut shabes*? Varför heter det *kapl* eller *yarmulke* på jiddisch och inte *kippa*?

Vad menas med orden *af simkhes*, som begravningsgäster brukar säga till varandra? Har du sådana frågor och intresse för språk och judisk kulturhistoria eller vill lära dig några jiddischfraser, få en inblick i språket i skriftform och även lära dig läsa lite, är du välkommen till en nybörjar- och introduktionskurs i jiddisch, som anordnas av Föreningen Jiddischkultur i Göteborg. Det blir 12 sammankomster under hösten. Tid: måndagar kl. 18:30-20:00. Priset för medlem i Judiska församlingen är 400 kr, i Föreningen Jiddischkultur 500 kr och för icke medlem 600 kr.